

לב ההלכה

יו"ל ע"י מפעל 'שונה הלכות' לחיזוק לימוד הלכה לבני הישיבות בארה"ק

גליון קל'
שנה ג'
פרשת רברים
תשפ"ה

אליבא דהלכתא

הלכות תשעה באב

הקדמה

א. שנינו בברייתא (תענית ל' ע"א) "תשעה באב אסור ברחיצה, וסיכה, ונעילת הסנדל, ותשימש המטה".

רחיצה

רחיצת ידיו

ב. רחיצת אצבעו בלבד. כתב בשולחן ערוך (סי' תקנ"ד סע' ד') שרחיצה אסורה בתשעה באב בין במים חמים בין במים צוננים, ואפילו להושיט אצבעו במים אסור.

ידיו מלוכלכות. וכן אם היו ידיו מלוכלכות בטיט או בצואה מותר לרחוץ להעביר הלכלוך, ולא יטול כל ידיו רק לפי הצורך להעביר הלכלוך בלבד (שו"ע שם סע' ט').

קם ממיתו בבוקר (נעג"ל וואסע"ר).

ג. כתב בשולחן ערוך (שם סע' י') יטול ידיו שחרית (נעג"ל וואסע"ר) רק עד סוף קשרי אצבעותיו, משום רוח רעה השורה על הידים (ודינו כמלוכלך בטיט ובצואה שמותר ליטול את ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו, ע"י ב"י ס' תר"ג ד"ה ומ"ש הילכך).

ואף אלו הנוהגים המחמירים ליטול ידיהם ארבע פעמים לסירוגין, יכולים ליטול ידיהם כמו שרגילים ויטלו רק עד סוף קשרי אצבעותיהם (ע"י מטה אפרים ס' תר"ג סע' ה').

כהנים העולים לדוכן (בא"י), וחולה וקטן האוכלים בת"ב

ד. כהנים העולים לדוכן בתפילת מנחה נוטלים כל ידיהם כדרכם (שע"ת שם ס"ק ד'), וכן חולה וקטן האוכלים פת, נוטלים ידיהם כדרכם עד סוף פרק ידיהם (ע"י שו"ת לבושי מרדכי י"ד מהדר"ב ס' י"א אות ג'). וע"ע שו"ת שבט הלוי ח"ח ס' קל"ט.

קודם תפילת מנחה

ה. כתבו הפוסקים שמותר לרחוץ ידיו אף לתפילת מנחה, דהוא כמקבל פני השכינה (ודינו כטבילת מצוה שהיה מותר לטבול, ע"י שו"ע שם סע' טו).

ח. מטה יהודה שם ס"ק ז' מובא במשנ"ב שם ס"ק כ"א).

נגיעה במנעליו ובמקומות המכוסים

ו. אם נוגע במנעליו צריך ליטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו, אפילו אם היא רק של בד או גומי כיון שהלך בהם הרי זה מיטנפי (ע"י כה"ח ס' תקנ"ד ס"ק ע"ג). וכן אם נגע במקומות המכוסים שבגופו או חך בשערותיו באופן שחייב ליטול ידיו, צריך ליטול ידיו עד סוף קשרי אצבעותיו, ואפילו לא נגע רק באצבע אחת (משנ"ב ס' תר"ג ס"ק ו').

לרחוץ את הבשר או הירקות

ז. נשים המבשלות וצריכות לרחוץ הבשר או הירקות, מותרת לרוחצן, אף דממילא רוחצת גם את ידיה (ע"י משנ"ב שם ס"ק ט').

להרטיב את עיניו ושערותיו כשקם מהמטה

ח. עינים. כשקם בבוקר מותר להעביר את ידיו על עיניו לאחר שנטל ידיו שחרית (נעג"ל וואסע"ר), לאחר שניגב את ידיו והם עדיין לחות קצת, באופן שזה אינו טופח ע"מ להטפוח (ע"י שו"ע שם סע' י"א).

ט. לפלוף ע"ג עיניו. אם היה לפלוף ע"ג עיניו ודרכו היא לרחצם במים, מותר לרוחצו ולהעביר הלפלוף ואינו חושש, דדינו כטיט וצואה שמותר לרחוץ כדרכו ואינו חושש (ע"י שו"ע שם).

י. הפאות והזקן. ואסור לרחוץ השערות אפילו עם מעט מים, ויש שכתבו להתיר להרטיב השערות במים באופן ששערותיו ארוכות או זקנו, באופן שראשו וגופו אינם נרטבים מהמים, ורק כשמרטיבו באופן שאינו מרטיב ידיו וכגון שלובש בתי ידים (כפפות) בעת שמרטיב את הפאות והזקן, או שרוחץ השערות בלבד תחת הברז (ע"י שו"ת שבט הקהתי ח"א ס' קע"ו, דכ"ן לענין הנאת רחיצה בוודאי לית ליה הנאה ברוחץ שערו כמו ברוחץ גופו).

סיכה

"סיכה אינה אסורה אלא של תענוג, אבל מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ואינו חושש".

מיני קוסמטיקה. כלומר שאין לסוך בתשעה באב

להניח אבקות וקוסמטיקה או דורדרנ"ד

טו. הקדמה. כתב בשולחן ערוך (סי' תקנ"ד סע' ט"ז)

לנקות את הפה במשחת שיניים או במי פה

יא. ריח מפיו. יש להתיר לנקות את הפה בתשעה באב באופן שמריח מפיו במברשת שיניים יבשה עם משחת שיניים, וכל זה בלא שיכניס מים לתוך פיו (ע"י שו"ת מנח"י ח"ד ס' ק"ט, ובפרט כשעושה כן בשביל להתפלל בנקיות, וע"ש).

יב. מריח מפיו מאוד. במקום צער גדול וכגון שיוצא ריח מפיו מאוד ומרגיש אי נעימות בכך, מותר לו גם להכניס מים לתוך פיו או להשתמש במי פה, ויזהר מאוד שלא יכנס המים לתוך גרונו ע"י שיכפוף פיו וראשו כלפי מטה (ע"י משנ"ב ס' תקס"ז ס"ק י"א, ועי"ש שביר"כ אסור בכל אופן).

לנגב פניו ידיו ורגליו בממחטות לחות (בעב"י ווייפ"ס)

יג. כתבו הפוסקים שאין לקנח את פניו עם ממחטות לחות רגילות את פניו ידיו ורגליו כיון שזה טופח ע"מ להטפוח, אבל הממחטות לחות המיוחדות לשבת שיש עליהם הכשר (איני נכנס בהררים התלויים בשערה אם מותר להשתמש עמהם בשבת, ואכמ"ל), שברוב הפעמים אין הממחטות כאלו טופח ע"מ להטפוח, אם כן באופן שאכן אינו טופח ע"מ להטפוח מותר לנגב בהם בתשעה באב פניו ידיו ורגליו, ואפילו אם עושה כן רק לתענוג.

יד. טישו רטוב שייבש אותו. וכן יכול להשתמש בתשעה באב בנייר טישו שמרטיבים ואח"כ סוחטם היטב או מייבשם באופן שאינו טופח ע"מ להטפוח, ויכול לנגב בהם את פניו ידיו ורגליו, וכן יכול להשתמש בממחטות לחות כשסוחטם היטב קודם שמשמש בהם ויכול לנגב בהם את פניו ידיו ורגליו, וכ"ז אפילו אם עושה כן רק לתענוג (ואם סוחטו בתשעה באב, אז צריך להיזהר שלא ירטב ידו, כגון שסוחט עם כפפות וכדומה).

כשכוונתו לשם תענוג, וכגון הנשים המורחות אבקות ומיני קוסמטיקה שאין להם למרוח בתשעה באב, וכן לצבוע השפתים או שאר מיני איפור שאין

א. הובא במשנ"ב (ס' ד' ס"ק י'). ב. ושאינו מנטילת ידים ביציאה מביה"כ והקם בבוקר, כי כהנים חייבים ליטול ידיהם מדינה עד סוף פרק היד, משא"כ כשנטול ידיו משום רוח רעה מדינה די ליטול הידים עד סוף קשרי אצבעותיו (ע"י משנ"ב שם ס"ק ט'). ג. ע"י ערוך השולחן (שם סע' י"ד). ד. מקור הדבר. כתב הרמ"א (שם סע' י"ד) שמותר לשרות מפה במים בערב תשעה באב ומוציאה מן המים והיא מתנגבת ומקנח

בשביל רפואה, אבל אם מורח משחה על עור
יבש כדי לרכך ולעזבן העור אסור כיון שכוונת
מריחת המשחה בשביל תענוג בלבד, אבל אם יש
שם פצעים ורוצה למנוע את הכאב שיש לו מותר
למרחם בתשעה באב.

אבל אם כוונתו כדי ליתן ריח טוב על גופו אסור
ליתנו (עי' הליכות שלמה פ"ד הע' 56, ע"פ דברי הביאור הלכה
שם ד"ה סיכה דכותב דלהעביר את הוזהמא מותר).

ז. מריחת משחה בתשעה באב. וכן מותר למרוח
משחה בתשעה באב לצורך רפואה, כיון שאין
כוונת מריחת המשחה בשביל תענוג אלא מותר

להם למורחם בתשעה באב, ורק לכלה בתוך
שלושים יום שלאחר נישואיה מותרת למורחם
בתשעה באב (עי' משנ"ב שם ס"ק כ"ט).

טז. דוידרנ"ד. ולהתניח חומר ריחני על הגוף נגד
הריח של הזיעה כגון דוידרנ"ד וכדומה, מותר
להניחם בתשעה באב כשכוונתו להסיר הריח רע,

נעילת הסנדל

שהגיע לגיל הבנה דהיינו כבן ב' או ג' בוודאי אין
להחמיר בזה שלא ילכו עם מנעלים של עור.

ברכת שעשה לי כל צרכי

כב. ובספר שער הכוונות (ענין ברכת השחר) כתב שאין
לברך ברכת שעשה לי כל צרכי בתשעה באב, וכן
נהגו אלו ההולכים בעקבות האר"י ז"ל, [והגר"א
היה משלים ברכה זו כשנעל במוצאי תשעה באב את
נעלי העור], ויש שכתבו שמנהג העולם לברך
ברכת שעשה לי כל צרכי בתשעה באב (עי' אשל
אברהם בוטשאטש שם, שו"ת מהר"ם שיק סי' כ"ה).

קל"ח שכן נהג החזון איש, וכן מצינו הרבה צדיקים שנהגו כן ביום
הכיפורים, כמו שהובא בקצה המטה סי' תר"ד בקונט"א שכן נהג
הרה"ק המגיד מקוזניץ זצוק"ל.

חינוך בנעילת הסנדל לקטן

כא. מצינו כמה דעות ומנהגים בענין לבישת
הסנדל בתשעה באב, יש הנוהגים להקפיד שלא
ילכו הקטנים במנעלים של עור אפילו כשהם עדיין
לא הגיעו לגיל חינוך [פחות מבן שש] (עי' שער הציון
סי' תקנ"א ס"ק צ"א), ויש המקפידים שלא ילכו הקטנים
במנעלים של עור רק מגיל חינוך [כבן שש], וקודם

ית. הקדמה. כתב בשולחן ערוך (סי' תקנ"ד סעי' ט"ז)
"נעילת הסנדל דווקא של עור, אבל של בגד או
של עץ או של שעם (קליפי עץ) וגמי, מותר, ושל עץ
מחופה עור אסור".

יט. נעליים נוחות (כיון סניקע"ס). ולנעול בתשעה באב
נעליים נוחות שאינם של עור, כבר הובא בשערי
תשובה (שם ס"ק י"א) בשם שו"ת פנים מאירות (ח"ב סי'
כ"ח) שיש להתמיר בזה.

כ. מנהג צדיקים. ומצינו אצל כמה צדיקים שהחמירו
על עצמם שלא ללכת עם מנעלים בתשעה באב,
אלא הלכו עם פוזמקאות בלבד (ארחות רבינו ח"ב עמ'

תשעה באב שחל ביום ראשון

שחל במוצאי שבת, יש הנוהגים שמיד עם צאת
השבת חולצים המנעלים ולובשים נעלי תשעה
באב, ומחליפים בגדי שבת לבגדי חול ומתיישבים
על כסא נמוך י"ד.

וואלו הנוהגים כדעת תמיד כדעת ר"ת לא ינהגו שום
עניני אבילות עד זמן מוצאי שבת, ואם אינם הולכים
תמיד אחר דעת ר"ת כתבו הפוסקים שיחלצו המנעלים
מזמן יציאת השבת לדעת הגאונים י"ד, ומכל מקום ישאר
לישב על כסא גבוה וכמו שכתבנו לעיל (עי' מוע"ז שם).

ויש הנוהגים שכל זמן שלא אמרו ברכו אין חולצים
את המנעלים ואין יושבים על כסא נמוך, ולכן
מביאים נעלי תשעה באב עמהם מיד עם צאת
השבת (כי בשבת אסור להביא המנעלים לצורך תשעה באב
משום הכנה לימות החול), ולאחר אמירת ברכו חולצים
את המנעלים.

כה. המנהג לסלק הפרוכת מהארון. נוהגים העולם
שאינ מסלקין את הפרוכת של הארון הקודש עד
לאחר אמירת ברכו (עי' לוח א"י).

מותר לאכול הרבה כדי שיהיה לו כוח לצום ואין בו
משום הכנה, אך יש להזהר מלומר שאוכל הרבה
כדי שיהיה לו כוח לצום.

לקיחת תרופות כדי להקל על הצום

כה. יש שכתבו שהלוקח כדורים כדי להקל לו על
הצום, לא יקחם בשבת כדרכו בימות החול, רק
יערבם בתוך מאכל או משקה (עי' שולחן שלמה סי' שכ"ח
בשם הגרש"א זצ"ל).

דיני התענית ביציאת השבת

כו. אכילה, ושתיה, וריחצה, וסיכה. ליל תשעה באב
שחל במוצאי שבת חל האיסור של אכילה ושתיה י"ד,
ורחיצה וסיכה י"ד כבר קודם השקיעה, ומלבד זה אין
נוהגים בו שום דיני אבילות עד מוצאי שבת (ויושבים
על כסא רגיל, ואין חולצים המנעלים).

כז. ישיבה על כסא נמוך וחליצת המנעלים. דנו
האחרונים בשאר דיני אבילות וכגון ישיבה על
כסא נמוך וחליצת המנעלים בליל תשעה באב

לימוד התורה בשבת אחר חצות

כג. דנו הפוסקים אם מותר ללמוד דברים המותרים
ביום השבת אחר חצות, כשיום תשעה באב חל
ביום ראשון (עי' משנ"ב שם ס"ק י"ד, וחזו"א בארחות
רבינו ח"ב עמ' קל"ו. ועי' ס' ט"ב שחל בשבת פ' ו' סעי' כ"ג המלקט
את דעות הפוסקים).

ובכל אופן יכול לחזור הפרשה שנים מקרא
ואחד תרגום אפילו אחר חצות, וכן מי שיש לו
סדר קבוע ללמוד איזה דבר ולא השלימו יכול
להשלימו, וכן מותר ללמוד דברים המותרים
בתשעה באב אפילו דרך פלפול, ויש שכתבו
שלא ילמוד דברים הרעים בשבת שעל ידי זה
מתעורר לאבילות (עי' סידור היעב"ץ, ושו"ת רבי עקיבא
יוסף אר"ח ח"ב סי' ש"ס).

אכילה הרבה כדי שיהיה לו כוח לצום

כד. תשעה באב שחל ביום ראשון, פשוט שבשבת

בה פניו ידיו ורגליו, וכל זה אפילו אם אינו עושה רק לתענוג שרי, כיון שהיא גבוהה, וכתבו האחרונים שמותר לקנח בה רק כשנתייבשה המגבת באופן שזה אינו טופח על מנת להטפח, שאם היא טופח ע"מ להטפח
אסור לנגב בה (עי' משנ"ב שם ס"ק כ"ז). וכבר נודע הגדרת 'טופח ע"מ להטפח' כפי שכבר הגדירו במשנה ברורה (סי' פ"ב ס"ק ג') שכוונתו שמניח היד על המגבת ונרטב ידו כל כך עד שאם נוגע ידו בדבר אחר
היא גם יקבל לחות מידו. ה. עי' ספר נט"ג (פ' ע"ג סעי' ה') בשם הגר"מ פיינשטיין זצ"ל. ו. עי' כ"ח (שם). ז. עי' ספר מעשה רב (אות ט'). ח. מקור הדבר. נחלקו האחרונים אם ברכת שעשה לי כל צרכי
היא ברכה כוללת על כל מיני הנאות שנותן לנו הקב"ה, או שזה ברכה פרטית לכל ברכת הנהנין, ונפקא מינא אי צריך לברך בתשעה באב ברכת 'שעשה לי כל צרכי' שעולה על נעילת מנעל, יש אומרים שאע"פ
שאסור בתשעה באב בנעילת הסנדל, מכל מקום יכול לברך ברכת 'שעשה לי כל צרכי' כיון שזה ברכה כללית, ויש אומרים שאינו מבורך ברכת שעשה לי כל צרכי בתשעה באב, כיון שאסור לנעול מנעל לכל העולם
ביום זה (עי' כה"ס סי' מ"ו ס"ק י"ז בשם הרבה פוסקים, סידור הרב). ט. עי' מג"א (שם ס"ק ז'), ועי' בלבושי שרד שם דכל זה כשהיה אנוס מערב שבת). י. עי' כה"ח (שם ס"ק י"ח). יא. עי' שו"ת חת"ס (י"ד
סי' שמ"ו). יב. עי' רמ"א (סי' תקנ"ב סעי' י'), ושע"צ (שם ס"ק כ"ב). יג. עי' חיי"א (כלל קל"ו סעי' א'), וקיצור שו"ע (סי' קכ"ה סעי' א'). יד. עי' רמ"א (שם) שכתב "ואם הוא שבת חולצים לאחר ברכו מלבד
שליח צבור שחולץ קודם ברכו, רק אומר תחילה המבדיל", וכתבו הפוסקים שדברי הרמ"א מירי בזמניהם שהיו מתפללים מעריב בבין השמשות, ולכן כתב שאסור להראות מנהגי אבילות בשבת אם לא שכבר
אמר ברכו, אבל לפי מנהגינו שמתפללים מעריב לאחר צאת השבת אם כן צריכים לחלוץ המנעלים אפילו אם עדיין לא אמר ברכו (עי' שש"כ פ' כ"ח הע' קפ"ט). טו. עי' ס' ת"ב שחל ביום א' (סעי' ל"ט), עי' מוע"ז
(ח"ז סי' רנ"ז) כיון שהרבה פעמים יכול ללכת גם בשבת עם נעלי בית.

אפשר להשיג שאר הלכות תשעה באב אצל המערכת

לעילוי נשמת

האשה הצדקנית מרת רבקה בת הרה"צ ר' משה יוחנן הי"ד זינגער
מפיתה נתנה לחברותיה בימי הזעם, ומסרה נפשה על הדלקת נרות שבת בכל שנות המלחמה הנוראה
נלב"ע ט"ז אב תשס"ז
הנוצח ע"י נכדה הרה"ג ר' מנחם שמעון זינגער שליט"א
עיה"ב לאנדאן יצ"ו